

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204647>**Маріанна КНЯЗЯН,**

orcid.org/0000-0002-9627-5601

доктор педагогічних наук,

професор кафедри французької філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

(Одеса, Україна) kniazian1970@gmail.com

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті висвітлюється проблема формування компетентності професійного саморозвитку майбутніх фахівців засобами науково-дослідницької діяльності. Мета статті – розкрити структуру компетентності професійного саморозвитку майбутнього фахівця, сутність «науково-дослідницької діяльності студентів», визначити систему організації науково-дослідницької діяльності. Компетентність професійного саморозвитку доцільно представити такими компонентами, як мотиваційний, теоретичний, інструментальний. Мотиваційний компонент репрезентований прагненням майбутнього фахівця до самоактуалізації, бажанням реалізувати у професії свій творчий потенціал. Теоретичний компонент компетентності професійного саморозвитку відображає вимоги до професії й інформацію про сутність, стратегії та прийоми саморозвитку. До інструментального компонента цієї компетентності відносимо вміння розробляти критерії самооцінки, виявляти проблеми саморозвитку. Важливі вміння вивчати найостанніші досягнення у професійній галузі. Встановлено, що науково-дослідницька діяльність має пізнавальний характер, до її складу входять дії, що можуть бути класифіковані відповідно до основних етапів наукового пошуку (визначення проблеми; аналіз наукових джерел; аргументація підходу до вирішення проблеми; підбір методів дослідження; організація експериментальної роботи; упровадження її результатів; аналіз, узагальнення, формулювання висновків). Науково-дослідницька діяльність сприяє розвитку аналітичного, критичного мислення майбутнього фахівця, його методологічної культури, готовності до розроблення інновацій у професійній сфері. Система організації науково-дослідницької діяльності передбачає класифікацію дослідницьких завдань за препаративною, модифікаційною та креативною фазами. Препаративна фаза націлює на ознайомлення з основними вимогами до саморозвитку, формування теоретичних знань про науковий апарат дослідження. Завдання в модифікаційній фазі орієнтують студентів на розроблення варіантів вирішення професійних проблем із використанням дій за аналогією. Креативна фаза націлена на виявлення студентом творчого потенціалу в адаптації кращого досвіду для вирішення конкретних виробничих проблем та внесення інновацій у професійну діяльність.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, компетентність професійного саморозвитку, майбутні фахівці, дослідницьке завдання.

Marianna KNAZIAN,

orcid.org/0000-0002-9627-5601

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor of the Department of French Philology

Odesa I. I. Mechnikov National University

(Odessa, Ukraine) kniazian1970@gmail.com

RESEARCH ACTIVITIES AS A FACTOR TO FORM THE FUTURE SPECIALISTS' COMPETENCE OF PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT

The article reveals the problem to form the competence of professional self-development of future specialists by means of the research activities. The aim of the article is to devise the structure of competence of the future specialist's professional self-development, the essence of "student research activities", to define the system of organization of the research activities. The competence of professional self-development should be represented by such components as motivational, theoretical, and instrumental. The motivational component is represented by the desire of the future specialist for self-actualization, the need to realize his creative potential in the profession. The theoretical component of professional self-development competence reflects the requirements for the profession and information about the nature, strategies and techniques of self-development. The instrumental component of this competence is the ability to develop self-assessment criteria, to identify problems of self-development. The ability to study the latest achievements in the professional field, progressive experience is important. It is established that the research activities is cognitive in nature,

its structure includes the actions that can be classified according to the basic stages of scientific search (definition of problem; analysis of scientific sources; argumentation of approach to solving the problem; selection of research methods; organization of experimental work; implementation of its results; analysis, generalization, formulation of conclusions). Research activities contribute to the development of the future specialist's analytical, critical thinking, his methodological culture, readiness to develop innovations in a professional field. The system of organization of research activities involves the classification of research tasks by preparative, modification and creative phases. The preparative phase aims at acquaintance with the basic requirements for self-development, formation of theoretical knowledge about the scientific apparatus of research. The tasks in the modification phase orient students to develop the approaches to solving professional problems using actions by analogy. The creative phase is aimed at showing the student's creative potential in adapting the best experience to solve specific production problems and to bring certain innovations into the professional activity.

Key words: research activity, competence of professional self-development, future specialists, research task.

Постановка проблеми. На сучасному ринку праці від майбутніх фахівців вимагається активне самовдосконалення, постійне розширення системи набутих знань, опанування нових компетентностей. Це зумовлює неабияку значущість таких форм організації професійної підготовки, які забезпечували б неперервний процес саморозвитку. Однією з найважливіших з них є саме науково-дослідницька діяльність, яка спрямовує особистість на пошук оптимальних, інноваційних засобів підвищення ефективності її професійної діяльності.

Аналіз досліджень. Узагальнення провідних положень найостанніших наукових праць дозволяє стверджувати, що різні аспекти зазначеної проблеми висвітлювалися в таких напрямках: сутність та структурний склад дослідницької діяльності майбутніх фахівців (Сущенко, 2012; Thiel, Böttcher, 2014); методи та прийоми формування критичного мислення, метапізнавальних умінь, дослідницької компетентності учнів та студентів (Чайченко, Пташенчук, 2016; Piršl et al., 2017; Šeberová, 2008; Martel, 2018; Willison, O'Regan, 2012); засоби професійного саморозвитку особистості (Kniazian, Khromchenko, 2019).

Водночас залишаються актуальними і потребують більш глибокого аналізу теоретичні засади та методи організації науково-дослідницької діяльності саме як найважливішої передумови професійного саморозвитку та формування відповідної компетентності майбутніх фахівців.

Мета статті – розкрити структуру компетентності професійного саморозвитку майбутнього фахівця, сутність поняття «науково-дослідницька діяльність студентів», визначити систему організації науково-дослідницької діяльності саме як чинника формування заявленої компетентності.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з логіки структурування поняття «компетентність», запропонованого експертами програми DeSeCo (Definition and Selection of Competencies, 2002: 6), компетентність професійного саморозвитку доцільно представити такими компонентами, як:

мотиваційний (прагнення, цінності, емоції), теоретичний (знання про сутність саморозвитку, а також професійно значущі знання), інструментальний (уміння використовувати та розробляти інноваційні прийоми саморозвитку у своїй професії).

Характеризуючи мотиваційний компонент цієї компетентності, вважаємо першочерговим акцентувати на тому, що неабиякого значення набуває прагнення майбутнього фахівця до самоактуалізації, бажання реалізувати у професії свій творчий потенціал. Основними емоціями є радість від досягнення певних результатів саморозвитку в навчальній та навчально-професійній діяльності. Забезпечує напрям і динаміку саморозвитку орієнтація особистості студента на певний ідеал професіонала. Це сприяє стабільності професійно-особистісного руху студента до своєї мети, досягнення певного акмеологічного рівня саморозвитку.

Розкриваючи сутність теоретичного компонента компетентності професійного саморозвитку майбутнього фахівця, зазначимо, що вона відображає знання, по-перше, з фаху, по-друге, про сутність, стратегії та прийоми саморозвитку, по-третє, про потенціал професії саме для особистісного саморозвитку.

До інструментального компонента окресленої компетентності відносимо насамперед уміння розробляти критерії самооцінки, виявляти проблеми, що заважають саморозвитку, швидко вносити корективи в цей процес. Доцільно наголосити й на таких уміннях, як зважання на поради своїх колег, які мають суттєві здобутки у професійній сфері. Особливого значення набувають уміння вивчати найостанніші досягнення в галузі своєї професії, прогресивний досвід, на основі чого створювати власні підходи до підвищення результативності праці. Саме тому й набувають принципово великого значення дослідницькі вміння знаходити, опрацьовувати та практично використовувати науковий матеріал із проблем забезпечення ефективності професійної діяльності.

Наголосимо, що в сучасному світі пріоритетними стають саме наукові дослідження. Науково-дослідницька діяльність – це діяльність пізнавального характеру, до складу якої входять дії, що можуть бути класифіковані відповідно до основних етапів наукового пошуку: висунення проблеми, завдань і гіпотези; теоретичний аналіз наукових джерел; аргументація інноваційного підходу до вивчення проблеми; підбір методів дослідження; організація експерименту; упровадження його результатів; аналіз, узагальнення, формулювання висновків. Саме науково-дослідницька діяльність сприяє розвитку аналітичного, критичного мислення майбутнього фахівця, його методологічної культури, готовності до розроблення інновацій у певній професійній сфері. Окреслена діяльність має потенціал закладати в особистості певні переконання, життєві цілі, які визначають характер і динаміку її саморозвитку, а також забезпечувати набір конкретних технологій для покрокового розвитку себе як професіонала. Науково-дослідницька діяльність активізує прагнення до самонавчання, бажання досліджувати сучасні відкриття в певній професійній галузі з виявленням особистої відповідальності за внесення інновацій у цю галузь.

Центральним утворенням цієї діяльності було дослідницьке завдання. Система організації науково-дослідницької діяльності саме як чинника формування компетентності саморозвитку передбачала класифікацію цих завдань за певними фазами: препаративною, модифікаційною та креативною.

Препаративна фаза містила дослідницькі завдання, які передусім мали на меті ознайомлення студентів з основними вимогами до саморозвитку, формування їхніх теоретичних знань про структуру пошукової роботи, науковий апарат дослідження та процес його організації.

Наприклад, майбутні фахівці в малих творчих групах (по 2–3 студенти) готували біографічно-аналітичний нарис. Студенти аналізували факти біографії відомих професіоналів із конкретної галузі (на вибір відповідно до фахової підготовки студентів: медицини, права, педагогіки, бізнесу, комп'ютерної інженерії тощо), вплив особистості певної людини як взірця на сучасне покоління спеціалістів, на їхній інтерес до професії, переконання в її важливості. Після дослідження життєвого шляху відомих особистостей, аналізу найбільших досягнень студенти визначали цілі власного професійного саморозвитку.

Предбачалася також підготовка колективного експерт-повідомлення з теми «Провідні чинники розвитку особистості: системний аналіз». Треба

було визначити актуальність проблеми саморозвитку особистості; порівняти та розкрити сутність понять «розвиток / саморозвиток особистості»; на основі вивчення наукових джерел розкрити основні закономірності розвитку і формування особистості, охарактеризувати роль самонавчання та самовиховання в підготовці професійних кадрів.

Дослідницькі завдання в модифікаційній фазі орієнтували студентів на самостійне розроблення варіантів вирішення проблем професійного характеру з використанням дій за аналогією на основі широкого аналізу наукових джерел. Зокрема, майбутні фахівці підготували есе на тему «Проблема розвитку особистості в контексті біологічного, соціологічного та біосоціологічного напрямів зарубіжної психологічної думки». Вони мали дослідити праці науковців, що розробляли кожний з означених напрямів; конкретизувати та проаналізувати провідні положення цих концепцій.

Зазначимо, що креативна фаза була націлена на виявлення студентом свого творчого потенціалу в адаптації кращого досвіду для вирішення конкретних виробничих проблем і внесення інновацій у професійну діяльність. Саме в цій фазі студент був максимально спрямований на розроблення власних програм особистісного і професійного саморозвитку з повною саморегуляцією цього процесу. Так, було запропоновано зробити презентацію «Можливості саморозвитку майбутніх фахівців у сфері професійної освіти». Студенти повинні були знайти та проаналізувати необхідну інформацію, систематизувати її, окреслити систему вимог до вдосконалення діяльності закладів вищої освіти в аспекті забезпечення можливостей саморозвитку студентів, запропонувати підходи (на рівні розроблення освітньо-професійної програми, навчального плану, організації самостійної роботи, виробничої практики, вибору методів викладання й інше) до підвищення ефективності професійної підготовки фахівців у нашій країні в цьому напрямі.

Отже, науково-дослідницька діяльність в аспекті формування компетентності професійного саморозвитку дозволяє забезпечити майбутнім фахівцям перспективну можливість розв'язання завдань, що відзначаються прогресивним ускладненням, закласти основи неперервного розвитку своїх інтелектуальних, пізнавальних, творчих можливостей.

Висновки. Компетентність професійного саморозвитку доцільно представити такими компонентами, як мотиваційний, теоретичний, інструментальний. Науково-дослідницька діяльність має пізнавальний характер, до її складу

входять дії, що можуть бути класифіковані відповідно до основних етапів наукового пошуку. Система її організації передбачала класифікацію дослідницьких завдань за препаративною, модифікаційною та креативною фазами. Перспективні

дослідження охоплюють проблеми формування компетентності професійного саморозвитку фахівців у закордонному досвіді, організації науково-дослідницької діяльності в університетах розвинутих країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Суценок Л. Організація науково-дослідної роботи майбутніх педагогів: теорія і практика. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. 360 с.
2. Чайченко Н., Пташенчук О. Педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (46). Is. 97. S. 25–29.
3. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). 2002. URL: <http://www.kaapeli.fi/~vsv/eaec/policy/b/DeSeCo.doc>.
4. Kniiazian M., Khromchenko O. The ESP Lecturers' Self-Development Competence in Higher Educational Context. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2019. Vol. 7. № 3. P. 385–393 URL: <https://doi.org/10.22190/JTESAP1903385K>.
5. Martel V. Développer des compétences de recherche de littérature au primaire et au secondaire: former à l'enquête en classe d'histoire. *Les Éditions JFD*. 2018. URL: https://books.google.com.ua/books?id=_jFtDwAAQBAJ&pg.
6. Piršl D., Popovska S., Stojković N. Critical thinking, strategic learning and metacognition in ESP. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2017. Vol. 5. № 3. S. 603–613.
7. Šeberová A. La compétence de recherche et son développement auprès des étudiants – futurs enseignants en République Tchèque. *Recherche et formation*. 2008. 59. S. 59–74.
8. Thiel F., Böttcher F. Modellierung fächerübergreifender Forschungskompetenzen. *Neues Handbuch Hochschullehre*. Berlin : Raabe, 2014. I 2.10. S. 109–124.
9. Willison J., O'Regan K. Research Skill Development (RSD), a conceptual framework for Primary school to PhD. *Framework, resources, learning modules and references*. 2012. URL: <http://www.rsd.edu.au>.

REFERENCES

1. Sushchenko L. O. Orhanizatsiia naukovo-doslidnoi roboty maibutnix pedahohiv: teoriia i praktyka [Organization of research work of future teachers: theory and practice]. Zaporizhzhia: Klasychnyi pryvatnyi universytet, 2012. 360 s. [in Ukrainian].
2. Chaichenko N., Ptashenchuk O. Pedahohichni umovy formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv biolohii [Pedagogical conditions of formation of research competence of future teachers of Biology]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (46). Issue: 97. S. 25-29. [in Ukrainian].
3. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). 2002. <http://www.kaapeli.fi/~vsv/eaec/policy/b/DeSeCo.doc>. [in English].
4. Kniiazian M., Khromchenko O. The ESP Lecturers' Self-Development Competence in Higher Educational Context. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2019, Vol. 7, No 3, pp. 385-393 [in English]. <https://doi.org/10.22190/JTESAP1903385K> [in English].
5. Martel V. Développer des compétences de recherche et de littérature au primaire et au secondaire: former à l'enquête en classe d'histoire. *Les Éditions JFD*, 2018. https://books.google.com.ua/books?id=_jFtDwAAQBAJ&pg [in French].
6. Piršl D., Popovska S., Stojković N. Critical thinking, strategic learning and metacognition in ESP. *The Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*. 2017. Vol. 5, No 3. S.603-613. [in English].
7. Šeberová A. La compétence de recherche et son développement auprès des étudiants – futurs enseignants en République Tchèque. *Recherche et formation*. 2008. 59. S. 59-74. [in French].
8. Thiel F., Böttcher F. Modellierung fächerübergreifender Forschungskompetenzen. *Neues Handbuch Hochschullehre*. Berlin: Raabe, 2014. I 2.10. S. 109-124. [in German].
9. Willison J., O'Regan K. Research Skill Development (RSD), a conceptual framework for Primary school to PhD. *Framework, resources, learning modules and references*. 2012. <http://www.rsd.edu.au>. [in English].